

Rehberlik Postası

Eğitim: Eyüboğlu

Çocuk ve Oyun

Değerli Anne-Babalar,

Gelişimin altın çağı olan okul öncesi dönemde; çocuklarımızla iletişimimizi güçlendirmemizde, onların duygularını, iç dünyalarını anlamamıza giden kral yoludur oyun. Çünkü oyun, çocuğun en önemli işi, görevi ve uğraşdır. Çocuklarımız bizi oyunlarına davet ettiklerinde, sihirli dünyalarına bir kapı aralarlar. Peki, biz oyun çağını çoktan geride bırakmış yetişkinler, bu dünyaya misafirliğe gittiğimizde hem anne-baba olmanın sorumluluğunu taşıyıp hem de bir oyun arkadaşı olarak nerede durmalı, nasıl davranmalıyız? Çeşitliliğin oldukça arttığı günümüzde çocuğumuz için nasıl oyuncaklar seçmeli, onlara nasıl rehberlik etmeliyiz? Bu sorulardan yola çıkarak mart ayı bültenimizi "**çocuk ve oyun**" konusuna ayırdık. Keyifle okumanız dileğiyle...

Eyüboğlu Eğitim Kurumları Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Birimi

Oyun nedir?

Her bebek oyun oynama ve öğrenme yetisine sahip olarak dünyaya gelir. Oyun; isteğe bağlı, gönüllü ve özgür bir eylemdir. Oyun bir anlamda, dinlenme ve günlük yaşama ara verıştır. Çocuklar oyun sırasında gerçek yaşamdan geçici bir süreliğine çıkarak, oyun düzeninin ve dünyasının içine girerler. Yani oyun, çocuğun hayal dünyası ve gerçek dünya arasındaki ara alandır. Bir yandan çocuğun fantazileri oyunla birlikte ifade bulurken, bir yandan da oyundaki kurallar onu güven ve gerçeklik duygusuna bağlı tutar. Oyun sırasında çocuklar; dış dünyayı tanır, çevrelerindeki olaylar ve ilişkiler hakkında deneyim kazanır, kendisi ve ötekini istekleri arasındaki ayrımı fark eder, empati becerisi ve yetenekleri gelişir, yeni beceriler kazanırlar.

Sözel ifade becerisi sınırlı olan çocuklar için oyun ve oyunda kullandıkları öğeler kelimelerin yerine geçer. Oyun, çocuğun kendini ifade etmesinde kullandığı doğal bir araçtır ve bu yolla çocuk; hayal kırıklıklarını, güvensizliklerini, saldırganlığını, korkularını oynama şansı bulur. Çocuk oyun oynadıkça bu duygularını açığa çıkarır. Duygularıyla yüzleşir, onları kontrol eder ya da onlardan vazgeçerek rahatlar. Böylece büyüme çabası içinde olan çocuk bireyselleşir, gelişimi için gerekli olan gücün farkına varır.

Oyunun gelişimi

Çocuklar sürekli gelişim, değişim içerisindedir ve oynadıkları oyunların türleri, oyundaki sosyal ilişkiler de onlarla birlikte gelişir. İlk başlarda inşa oyunları oynayan çocuklar, 3-6 yaşlarında sembolik oyunlar oynamaya başlar. Kurallı oyunlar, 5-6 yaşlarından itibaren sahneye çıkar. Çocuklar ilk başlarda tek başlarına ya da bir yetişkinle oynamayı tercih ederler. İlerleyen dönemlerde oyun için akranlarına ihtiyaç duyarlar. Akranlarıyla aynı ortamı paylaşabilirler ancak oyuncaklarını paylaşma, sırayla oynama, birlikte oyun kurma becerileri tam olarak gelişmemiştir. Bu, paralel oyun evresidir. Bu nedenle anaokulu döneminde oyuncağı çekerek arkadaşından alma, paylaşmak istememe, kızgınlık duygularını zarar verici şekilde ifade etme, vurma, itme gibi davranışlara sıklıkla rastlanmaktadır. Çünkü bu yaş çocuklarında isteklerini erteleme, duygu ve tepkilerini kontrol edebilme becerisi henüz tam olarak kazanılmamıştır. Duygu ve tepkilerini kontrol edebilme becerisi zaman içinde okuldaki sosyal ortamın da desteğiyle gelişecektir. Çocuğun yaşı ilerledikçe, sembolik oyunlar ağırlık kazanmaya, sosyal becerileri gelişmeye başlar. Kurallı bir oyunu tam anlamıyla oynamaya başlayabilmeleri ise, psikolojik gelişimlerine bağlı olarak 6,5- 7 yaşlarını bulabilir.

3-6 yaşlarını kapsayan anaokulu çağında çocukların oyunları inşa oyunları ve ağırlıklı olarak sembolik oyunlardır. Çocukta sembolik oyun oynama becerisinin gelişimi çevresindeki insanları

izleyerek taklit edebilmesi ve belleğin gelişimi ile birlikte başlar. Taklit, çocuğun davranış repertuarını geliştirir ve öğrenmesini zenginleştirir. Sembolik oyunda çocuklar, gerçeği ya da yaşadığı olayları istediği gibi değiştirebilir, farklı şekilde sonuçlandırabilirler. Nesnelere, oyuncakları istedikleri gibi kullanabilir, farklı kişilerin rollerine bürünebilirler. Okulda başatmekte zorlanılan bir arkadaş, çocuğun oyun yolu ile kurduğu hayal dünyasında yenilebilir ve çocuk, ona istediği gibi kızabilir ya da çocuk oyun yolu ile kurduğu hayal dünyasında çok kışkırdığı kardeşini evden gönderebilir.

Çocuklar kendilerinde endişe yaratan olayları oyunlarında tekrar tekrar oynayabilirler. Bu tekrarlar, çocukta olayın ya da durumun yarattığı olumsuz enerjiyi azaltmaya hizmet eder. Oyun ve oyuncaklar çocuğu kontrol edebilen konumuna taşır. Çocuğun oyunda, yaşamış olduğu olaylar ile arasına bir mesafe koyarak bir parça kontrol kurabilmesini, bu sayede de problem çözme becerilerini geliştirmesini sağlar. Bunun için çocuklar oyunlarında sık sık hayal güçlerinin mümkün kıldığı "sihirli güçlere" başvurabilirler. Korkularının sembolü olarak bir süredir onu rahatsız eden bir canavarı, gizli güçleri olan bir süper kahramana dönüşerek yenebilirler. Ancak çocuklar oyunlarına sadece yaşantılarını, korku ve endişelerini taşımazlar. Bazen de yeni ve farklı yaşantılar deneyimlemek, farklı kişilerin rolüne bürünmek, sanki o kişiymiş gibi olmaktır oyun. İçeriği ne olursa olsun oyunları yakından izlediğimizde çocuğun içinde yaşadığı dünyayı algılayış biçimini çocuğun gözünden gözlemleyebiliriz.

Oyun ve oyuncak seçimi arasındaki ilişki

Sembolik oyunda oyuncak ve hayal gücü arasında sıkı bir bağlantı vardır çünkü hayal gücü çocuğun elindeki oyuncacı istediği başka herhangi bir şeye dönüştürebilir. Bu nedenle oyunda çocuğun hayal gücünü ve yaratıcılığını kullanabileceği, oyun sırasında farklı rollere bürünmesini sağlayan, kısacası duygularını yansıtmaya yardımcı olacak yapılandırılmamış oyuncaklar seçilir. Oyun hamurları, boya kalemleri, kâğıt, makas, kap, su, kum, legolar, maskeler, şapkalar, sihirli değnek, ayna, oyuncak telefon gibi oyuncaklar çocukların yaratıcılığını destekleyen, duygusal ifadeyi sağlayan oyuncaklardır. Örneğin boyama, kum, su, kil, hamur gibi malzemeler tuvalet eğitimi döneminin takıntılarının boşaltımına yardımcı olan araçlardır. Küçük bir oyun evi ve mobilyaları, hayvan ailesi, bebek ailesi, oyuncak bebekler, evcilik malzemeleri, çeşitli kıyafetler çocuğun aile ve okul gibi yakın çevresindeki yaşantılarını ve bunlara dair duygularını ifade etmesine olanak tanıyan bakım ve şefkat temalı oyuncaklardır. Bu tarz oyuncaklarla oynanan oyunlarda çocuğun gözünden anne, baba, öğretmen, arkadaş rolleri gözlemlenebilir.

Tren, ambulans, itfaiye, uçak, helikopter, polis arabası gibi çeşitli taşıtlar, doktor kiti, çeşitli mesleklere ait insan figürü ve kuklalar, tamir kiti, manav eşyaları gibi oyuncaklar çocukların çeşitli sosyal rolleri deneyimlemelerine ve kaygıları, korkuları, bağlanma sorunları ile ilgili oyunlar oynayarak sorunlarının telafisine ortam hazırlar.

Oyun, çocuğun duygularına nasıl etki eder?

Oyun deyince akla gelen en önemli sorulardan biri çocukların öfke ve kızgınlık duygularını ifade eden, saldırganlık içeren oyun ve oyuncaklara mücadele edilip edilmemesidir. Öfke ve kızgınlık; mutluluk, heyecan, üzüntü gibi her insanın yaşadığı, doğuştan gelen saldırganlık dürtüsünün yansıması olan, doğal ve kulak verilmesi gereken duygulardır. Bu duyguların inkâr edilerek tamamen bastırılması sağlıklı bir durum değildir ve hem çocuk hem de yetişkinde çeşitli ruhsal sıkıntılara neden olur. Önemli olan bu duyguları güvenli bir ortamda tanımak, bedensel yerine sözel olarak ifade edebilmeyi öğrenmek ve oyun yoluyla öfke duygusunun yarattığı gerilimi boşaltabilmektir. Bu şekilde öfke ve kızgınlık duyguları çocuk için kontrol altına alınabilir ve başedilebilir duruma gelir. Yani evcilik, tamircilik gibi oyunlara nasıl izin veriyorsak boşuşma ve savaşma gibi oyunlara da "kimsenin diğerini incitmemesi" çerçevesinde izin verilebilir. Bu alan, çocuğun kızgınlık duyduğu durumlarda uygun ve kabul edilebilir davranışı öğrenebilmesi ve denemesi için fırsattır. Çocuk; mutluluk, heyecan, üzüntü gibi duygularıyla olduğu kadar kızgınlık ve öfke duygularıyla da yetişkin tarafından kabul edildiğini gördüğünde benlik algısı ve güven duygusu olumlu yönde pekişir. Dikkat etmek gerekir ki burada kabul edilen çocuğun olumsuz, saldırgan davranışları değil, duygularıdır. Çocukların bu duygularını kabul edilebilir yollarla ifade edebilmesi için kum torbası, hacı yatmaz, sünger sopa, mıknaatıslı dart panosu, vahşi hayvanlar ya da kuklalar, askerler, şövalyeler, kılıç- kalkanlar, korsanlar, su tabancası gibi oyuncaklar kullanılabilir.

Elbette tüm çocuklar bu oyuncakların hepsiyle oynamayı tercih etmeyebilir. Bir oyuncak çocuğun gelişim düzeyine, yaşına, beceri ve ilgilerine hitap ediyorsa caziptir ve tercih edilir. Oyunağın çocuğun yaşına göre kendini beceriksiz ve yetersiz hissettirecek düzeyde karmaşık, anlaması ve kullanması zor olmaması gerekir.

Oyunun, çocuk ve anne-baba arasındaki iletişime yansıması

Oyun çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal gelişimini desteklediği kadar anne-babası ile olan iletişimini ve ilişkisini de güçlendirir. Çocukların sağlıklı ve mutlu bir gelişim için anne-babalarının sevgi ve ilgisine ihtiyaçları vardır. Bu sevgi ve ilgiyi göstermek için öpmek, sarılmak gibi dokunsal yollar yeterli değildir. Çocuklar, onları ciddiye almanızı ve tüm dikkatinizi onlara vererek zaman ayırmanızı isterler. "Etkili zaman" deyince okul öncesi dönemde akla ilk önce oyun gelir ve tüm anne-babalara çocuklarıyla oyun oynamaları önerilir. Burada çocuğun oyun oynama isteği kadar anne-babanın da o anda oyun oynamayı istiyor olması önemlidir. Aksi halde, kaliteli zaman geçirmek adına isteksizce oyun oynarken çocuğa ancak "istenmeyen, sıkıcı, beraber olmaktan keyif alınmayacak" biri olduğu mesajı iletilir. Bu nedenle çocuğunuzla oyun oynarken ne zaman ve ne kadar sorularının net bir cevabı yoktur. Oyun oynamak istemediğiniz zamanlar bunu çocuğunuza nedenleri ile açıklayarak biraz erteleyebilirsiniz. Anne-baba olarak elbette çocuğunuza yeni şeyler öğreteceğiniz oyunlar olacaktır. Bununla birlikte öğretici olma çabası uzak, çocuk merkezli oyunlara da zaman ayırmak önemlidir. Çocuk merkezli oyunlarda çocuğu değiştirme ve kontrol etme çabası harcanmamalıdır. Çocuğun başlattığı, yetişkini davet ettiği, senaryosunu yazdığı, rolleri dağıttığı sembolik oyunlar size onların dünyasına daha yakın olma, duygularını anlama, onlara da duygularını ifade etme ve sınırlı bir alanda da olsa anne-babayı kontrol edebilme imkânı verir. Böyle bir oyun ortamında çocuk önemli, yeterli ve anlaşılabilir olduğunu hisseder.

Oyunda sınırlar ve kurallar

Oyunda yetişkinin kullandığı dil de, geçirilen zamanın kalitesini etkilemektedir. Beden duruşunun yani bedensel dikkatin çocuğa düşük olması, yargılamadan, sorgulamadan, eleştirmeden, kızmadan dinlenmesi, baş işaretleri, "evet, anlıyorum, hımm" gibi onay sözcüklerinin kullanılması, anlayabildiği ya da hissedebildiği kadarı ile çocuğun duygularını dile getirmesi ve duygularını açıklayan cümleler kurmasına fırsat verilmesi çocuğa duygularının paylaşıldığı hissini verir ve güven sağlar. Çocuk oyun içerisinde kabul edildiğini ve kendisine özen gösterildiğini hissettiğinde duygularını paylaşır ve bu yolla problem çözme becerilerini ve sorumluluk duygusunu geliştirir. Çocukların hayatlarının her alanında olduğu gibi oyunda da belirli sınırlar, kurallar vardır ve bunlar çocuğa ne yapması ya da yapmaması gerektiği konusunda rehberlik eder. Oyunda çocuğun kendisine ya da başkasına zarar vermeye başlaması gibi gerekli durumlarda sınır koyulmalı ve kurallar belirlenmelidir. Bir sınıra ihtiyaç duyulduğunda çocuğa duygularının ve isteğinin anlaşıldığı gösterilmeli, ancak çocuğa hangi davranışından dolayı uyarıldığı, neden bir kurala ihtiyaç duyulduğu ve kendisinden nasıl davranışların beklendiği mutlaka anlatılmalıdır. Bunu sakın bir ses tonu kullanarak çok açık, kısa ve net bir cümle ile anlatmak gerekir. Çocuk oyuncaklarına zarar vermeye başladığında "çok kızgın olmalısın" gibi ifadelerle duygularını yansıtmak, "Ancak oyuncaklarına zarar verirsen onlarla bir daha oynayamayız, bu nedenle oyuncaklara zarar vermiyoruz." gibi bir açıklama ile sınır koymak, mümkünse alternatif bir çözüm yolu sunmak çocuğun olumsuz olan davranışını kontrol etmesine yardımcı olacaktır. Davranışlarını kontrol etmekte zorlandığı ve zarar vermeye devam ettiği durumlarda çocuk, "Bu, oyunda yapmaman gereken bir davranıştı. Bir kere daha yaparsan bugünkü oyunumuzu sonlandırmamız gerekecek." şeklinde uyarılabilir. Bu anlamda oyun, anne baba için de etkin şekilde kurallar koyup uygulayabilmeleri için iyi bir deneme alanıdır. Olumlu bir paylaşım içinde olduğunda çocuklar, verilen mesajları ve kuralları almaya daha açıktırlar.

Çocuklar oyun oynarken başka bir dünyanın içine dalarlar ve buradan sıyrılıp oyunu bırakmak, bitirmek onlar için bazen zordur. Bu nedenle oyununuzu bitirmeden önce "10 dakika sonra oyunumuzu bitirmemiz gerekiyor, son olarak oynamak istediklerini oynayabiliriz istersen..." gibi bir hatırlatma, oyunu yarıda kesmenin yaratabileceği hayal kırıklığı ve engellenme duygusunu hafifletecek ve çocuğu hazırlayacaktır. Sembolik oyunun çocuklar için olduğu kadar anne-babalar için de geliştirici bir yönü vardır. Oyununuz bittikten sonra yaşadıklarınızı gözden geçirmek; çocuğunuzun hangi davranışlarına engel olduğunuzu ya da engel olmak isteyip kendinizi tuttuğunuzu, ne şekilde sınır koymaya çalıştığınızı, çocuğunuzun hangi duygularını aynalama ve kabullenmekte zorlandığınızı ve oyun içinde değişen ruh hallerinizi düşünmek; çocuğunuzla ilişkinizde kendi farkındalığınızı artıracak ve yaşanan çatışmalara ışık tutacaktır.

Son olarak oyun; hem çocuklar hem de anne-babalar için bir deneme alanı ve hayatın provasıdır. Doğal olarak hatalar olacaktır, korkmayın telafisi her zaman vardır. Yeter ki siz de oyun adı verilen dünyada hem kendi içinizdeki çocuğa hem de çocuğunuza kulak verin.

Kaynaklar:

Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem - Prof. Dr. Ayla Oktay
Çocuğunuz Sizden Ne Bekliyor - Prof. Dr. Yankı Yazgan, Dr. Şule Yazgan
Yansıtma Dergisi, Sayı 1-2, Eylül- Ekim 2004
Çocuk Çocuk Dergisi, Sayı 89, Nisan 2009